

Taner Akçam: İttihatçıların başladığı işi Cumhuriyet hukukla bitirdi

Posted on 04/09/2014

İletişim Yayınevi'nden çıkan 'Kanunların Ruhu -Emval-i Metruke Kanunlarında Soykırımın İzini Sürmek' kitabı, 1915'te sürgün edilen ve öldürülen Ermenilerin geride bıraktıkları malların idaresi için Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde çıkarılan kanunların izini sürüyor. Taner Akçam ve Ümit Kurt tarafından hazırlanan kitap, Cumhuriyet hukuk sisteminin, Ermeni kültürel, sosyal ve ekonomik zenginliğine el konulması, Ermeni varlığının ortadan kaldırılması temeli üzerine inşa edildiğini göstererek soykırımın sistematik yapısını ortaya seriyor.

Emval-i Metruke Kanunları'ndan İstiklal Mahkemeleri'ne, Vatandaşlık kanunundan Pasaport kanunlarına, ülkeye giriş ve dolaşma yasaklarından, Seyr-ül Sefer talimatnemelerine, bir devlet sırrı olan tapu kayıtlarından emval-i metrukeler için Lozan'da yapılan derin tartışma ve pazarlıklara uzanan bir yelpazede soykırımın izini Ümit Kurt'la birlikte süren Taner Akçam, "Genel kanı, soykırımın sadece öldürmek, imha etmek anlamına geldiği yolundadır. Bu nedenle de soykırım deyince, işleyen hukuk sistemin işlemez hale getirilmesi gerektiği zannedilir. Yani bir anlamda soykırım barbarlık gösterisidir ve ne hukuk vardır ne de düzgün işleyen bir devlet mekanizması. Kitapta bunun yanlış olduğunu söylüyoruz. Soykırım, imha ettiği kadar inşa da eder, yani bir devlet-toplum kurar. Hukuk bu sürecin en önemli aracıdır" diyor.

Funda Tosun: Bu kitapta, soykırımı, uygulanan vahşet üzerinden değil de kanun ve kararname üzerinden okuyup, soykırım ile hukuk arasındaki ilişkiye odaklanıyorsunuz. Bu noktaya nasıl geldiniz?

Taner Akçam: Soykırım üzerine yapılan çalışmaların doğal mecrası bu. İlk önce, insanların fiziksel olarak niçin ve asıl imha edildiklerini anlamaya çalışıyorsunuz; daha sonra ise imhadan geriye ne kaldığı sorusu kafanıza takılıyor. Holokost araştırmalarında da böyle olmuştu. Başlangıçta, dönemin Osmanlı belgelerini incelediğimde, İttihatçı yöneticilerin, soykırımın ekonomik boyutu konusunda çok titiz olduklarını fark ettim. Sürgüne/ölüme yollanacak Ermenilerin geride kalan mallarının ne olacağı, bunların nasıl kullanılacağı sorusu ile Mayıs 1915 başlarında uğraşmaya başlıyorlar. Kanunlar, kararnameler yayımlanıyor, bunlara uymayan devlet memurları hakkında soruşturmalar açılıyor, komisyonlar kuruluyor, bölgeleri geziliyor ve mahkemeler kuruluyor...

İnsanlar konusunda gösterilmeyen titizlik mallar konusunda gösteriliyor. Bu belgelerin bir kısmını 2008'de 'Ermeni Meselesi Hallolunmuştur' kitabında yayınlamıştım. Konu hakkında bilgilerim arttıkça soykırımın ekonomik boyutuna hak ettiği önemi vermediğimi anladım. Bir de, sözünün çok edilmesine rağmen, kimsenin kanun ve kararnameleri okumadığını fark ettim. İçeriklerine yönelik tuhaf bir vurdumduymazlık vardı, kimse bunların ne anlama geldiklerini bilmiyordu. Konu kendi başına ayrı bir çalışmayı hak ediyordu ve bu nedenle 2008 sonrası bulabildiğim tüm belgeleri toplamaya başladım. Ümit Kurt'un doktora çalışmasına başlaması konu ile doğrudan ilgilenme şansını verdi. Ümit, 1915'de Antep'te Ermeni zenginliğinin nasıl el değiştirdiği konusunu çalışıyordu ve bu nedenle bu alandaki kanun ve kararnameleri çok iyi bilmesi gerekiyordu. Bir yıl boyunca, bulabildiğimiz her kanun ve kararnameyi beraberce okuduk, tartıştık ve anlamaya çalıştık. Daha sonra, meselenin sadece ulusal-iç hukukla sınırlı olmadığını ve Lozan bağlantısında uluslararası hukuk ile de ilgili boyutları olduğunu fark ettik. Cumhuriyet hırsızlık diye bildiği şeyin üzerini örttü

Ermeni mallarının ne olacağı sorusu İttihatçıların da Cumhuriyet kadrolarının da üzerinde hassasiyetle durduğu bir konu. İttihat ve Terakki'den kalan 'miras'ın Cumhuriyet döneminde 'başarı' ile üstlenildiğini ve hukuk sistemini buna göre oluşturduğunu söylüyorsunuz. Bu anlamda hukuku bir soykırım rejimi olarak nitelendiriyorsunuz...

İşin özeti şu; kitabın ana tezi, soykırımın sadece fiziksel imha olmadığı. Genel kanı, soykırımın sadece öldürmek, imha etmek anlamına geldiği yolundadır. Bu nedenle de soykırım deyince, işleyen hukuk sisteminin işlemez hale getirilmesi gerektiği zannedilir. Yani, soykırım bir anlamda barbarlık gösterisidir ve ne hukuk vardır ne de düzgün işleyen bir devlet mekanizması. Kitapta bunun yanlış olduğunu söylüyoruz. Soykırım, imha ettiği kadar inşa da eder, yani bir devlet-toplum kurar. Hukuk bu sürecin en önemli aracıdır. Eğer İttihatçılar, Hıristiyanlara (özellikle Ermenilere yönelik) soykırım sürecinin ağırlıklı olarak imha kısmıyla uğraşmışlarsa, Cumhuriyet kadroları da ağırlıklı olarak inşa kısmıyla uğraşmışlardır. Cumhuriyet'in ana ruhu, Hıristiyansız bir devlet-toplum inşa etmektir. Zaten Hıristiyanların imha edilecek kadarı imha edilmiş, hayatta kalanların bir kısmı Cumhuriyet sınırları dışına düşmüş, çok azı da içeride kalmış. Eğer Hıristiyansız bir devlet-toplum yaratacaksanız, yapacağınız şey, 1915'de oturtulan hukuk sistemini devralmak ve devam ettirmektir. Öyle de yapıyorlar.

Yani ne yapıyorlar?

Oluşturdukları hukuk sistemi, dışarıdaki Hıristiyanları (Ermenileri) içeri sokmamak ve içeridekileri de ellerine fırsat geçtikte yavaş yavaş dışarı atmak esasına dayanır. Dolayısıyla kitapta, 1915-7 ile bitmeyen ve bugün de hâlâ devam etmekte olan bir süreçten söz ediyoruz. Türkiye, devleti ve toplumu ile esas olarak Hıristiyan yokluğunu garanti altına alacak ve bunun sürekliliğini sağlayacak bir zihniyet esasına göre kurulmuştur. Hukuk bu insanın en temel direğidir. Emval-i metruke kanunları (ve bu anlamda Vakıflar Genel Müdürlüğü) bu sistemin en önemli ayağıdır. Kitapta, tüm bir Cumhuriyet döneminin hikâyesi budur, diyoruz. "Soykırımı temel almış bir rejim" kurmak istediklerinde, Hıristiyanları içeri sokmamak konusunda fazla zorlanmıyorlar. "Güvenlik" diyorlar, başka bahaneler ileri sürüyorlar ve nasılsa hayatta kalmış ve dönmek isteyen insanların yüzüne kapıları kapatıyorlar. Asıl sorun mallar konusunda çıkıyor. Şimdi, Hıristiyansız, özellikle Ermenisiz rejim kuracaksın ama bu insanların malları ne olacak? Rumlar konusunda iş biraz kolay; Yunanistan ile nüfus değiş-tokuşu çerçevesinde mantıklı bir zemin var ve bu zeminde

halledilmeye çalışılıyor. Peki Ermenilerin malları ne olacak? “El koyduk, vermiyoruz!” diyemiyorlar. Çünkü açıktan hırsız durumuna düşecekler. Bu nedenle buldukları kılıf, “Kaçak ve kayıp olan vatandaşların mallarını onlar adına korumak ve idare etmek” oluyor. Ama, o vatandaş, “Geldim, malımı geri istiyorum” deyince de vermiyorlar. Bütün Cumhuriyet hikâyesi budur: Hırsızlık olduğunu bildikleri bir işin üstünü örtmek. Hukuk sisteminin içinde var olan çelişki bu. Mevcut hukuk, Ermenilerin geride bıraktıkları malların hakiki sahibi oldukları gerçeğinin üstünü örtemiyor; bunun için de gürültü kopartıp, hırsızlığı saklamaya çalışıyor. Lozan’da en çok baş ağrıtan konu Ermenilerin geri dönmesiydi

Emval-i metruke sorununun Lozan’daki yansıması nasıl oldu?

Lozan’daki ‘en derin’ konulardan biri bu ama açıktan açığa ‘emval-i metruke’ diye bir görüşme başlığı yok. Bu nedenle bazı araştırmacıların, “Lozan’da konu gündeme gelmemiştir” ya da sadece “Genel af kapsamında gündeme gelmiştir” veya “Lozan’da Türkiye konuyu geçiştirmiş ve görüşmeyi reddetmiştir” biçimindeki yorumlarını ağızımız açık kalarak okuduk. Oysa Lozan’da en çok tartışılan konulardan biri bu. En genel ilke olarak söylemek isterim ki, Lozan’da Türkiye soykırım nedeniyle tazminat ödemeyi dolaylı yollardan kabul etmiştir ve bu kapsamda Emval-i Metrukelerin gerçek sahiplerine verilmesi konusunda anlaşma sağlanmıştır. Açık bir Lozan hükmüdür bu. 6 Ağustos 1924 tarihi itibarıyla malının başında olmayı başaracak her Ermeni kendi malını geri alma hakkına sahiptir.

Bu düzenleme Lozan’ın hangi bölümünde yer alıyor?

Konu Lozan’ın Mallar Haklar ve Çıkarlar başlıklı bölümünde, 65 ve 72’inci maddeler arasında düzenlenmiştir. Daha sonra Türk iç hukukunda da bu esasa göre değişiklikler yapılmıştır. Yani, malının başında olmayı başaran Ermeni’ye veya mirasçısına malı veya değeri geri verilecektir. Kanun budur. Bu nedenle Türkiye’nin bütün stratejisi, dışarıdan hiç bir Ermeni’yi içeri sokmamak üzerine oturmuştur. Çünkü girerlerse mallarını alacaklardır.

Bu nedenle bin-bir türlü ayak oyunları ile insanların Türkiye'ye girişleri engellenmiştir.

Dışarıdaki Ermeniler derken esas olarak kastettiğiniz nedir?

Yurt dışında Ermeniler deyince, iki ayrı topluluk söz konusudur. Birincisi, çok küçük miktarda da olsa, İngiliz, Fransız ve Amerikan gibi müttefik devletleri vatandaşı olan Ermeniler. Diğeri ise, 1914-8 ile 1919-1922 yılları arasında iki büyük dalga olarak ülke dışına düşmüş olanlardır, ana ve esas gövde budur. Bilindiği gibi, 1918'den sonra 250,000 civarında Hıristiyan (Rum ve Ermeni) Anadolu'ya geri dönmüştü. Bunlar, daha önce sürülmemiş ve içerde kalmış diğ Rum ve Ermenilerle birlikte 1918-22 arasında yeniden sürüldüler. Dolayısıyla, Lozan'da sadece Cihan Harbi yıllarındaki Ermeni soykırımı ve Ermenilerin el konulan malları (Emval-i metrukeler) ile sınırlı bir tartışma yapılmadı. Hatta, 1918-1922 arasında ülkeyi terk edenlerin geri dönmesi ve bu insanların malları meselesi daha ağırlıklı bir sorun olarak tartışılmıştır.

Türkiye Lozan'da 'Mallar Haklar ve Çıkarlar' başlığı altında imzaladığı maddeyle Ermenilerin zararlarını tazmin etmedi mi?

Lozan'da, Ağustos 1914'ten önce İngiliz, Fransız, İtalyan vb. vatandaşı olan Ermenilerin zararlarını tazmin sorunları, tehcir ve öldürmeler de dahil, esas olarak çözülmüştür. Türkiye bu insanların tehcirden uğradıkları zararları tazmin etmeyi (kâğıt üzerinde) kabul etmiştir. Burada iki ayrı hüküm vardır. Birisi Lozan'ın 58'inci maddesi, diğ Mallar Haklar ve Çıkarlar başlığı ile düzenlenen 65-72'inci maddelerdir.

Ne diyor bu maddeler?

Lozan Antlaşmasının 58'inci maddesine göre, Berlin'de bir bankaya yatırılmış, o zamanki değeri 5 milyon sterlin olan altının, Müttefik devletler vatandaşlarının zararlarının tazmin edilmesi için kullanılması kararlaştırılır. 1923 yılında Paris'te konuya ilişkin bir komisyon

kurulur ve bu komisyon hangi zararların tazmin edileceğine ilişkin bir liste çıkartır. Tazmin edilecek zararlar arasında, tehcirde öldürülen kadın ve çocuklar için ailelere ödeme yapılması da vardır. Tek ön koşul elbette, ailesi öldürülen Ermeni'nin 1914 Ağustos öncesinde İngiliz, Fransız veya İtalyan vatandaşı olduğunu ispat edebilmesidir. Bunu ispat edenlere tazminat ödemeleri yapılıyor. Benzeri düzenlemeler, öldürmelere değil ama mallara ilişkin olarak 65-72'inci maddeler arasında da yapılır. Bu maddelere göre, devletler, karşılıklı olarak diğer devlet vatandaşlarının zararlarını tazmin etmeyi kabul ederler. Buna göre, Ağustos 1914 öncesi ilgili devletlerin (Amerika, İngiltere, Fransa, İtalya vb.) vatandaşı olan Ermeniler sadece kendilerinin el konulmuş mallarını geri alma hakkına sahip olmakla kalmazlar; eğer mirasçısı olduklarını kanıtlayabilirlerse, akrabalarının el konulmuş mallarını da alırlar. Çıkabilecek sorunlar için ise Karma Hakem Mahkemeleri kurulur. Lozan'ın 92-98. maddeleri bu mahkemelerin çalışma koşullarını düzenler. Buna göre mahkemeler ikili ülkeler arasında kurulacaktır (Türkiye-İngiltere; Türkiye-Fransa gibi) Bu mahkemelere başvuran Ermeniler var. Eğer Ermeniler, ilgili ülkeler (İngiliz, Fransız vb.) vatandaşı olduğunu ispat edebilirlerse zararları tazmin edilir. Karma Hakem Mahkemelerinde bu konuda lehte veya aleyhte alınmış onlarca karar vardır.

Emval-i metruke kanunları ve tazminat arasında bu bağlamda bir ilişki var mı?

Emval-i metrukeler ile tazminat sorunu arasında doğrudan bir bağ vardır; fakat tazminat mal-mülk ile sınırlı değildir. Genellikle Emval-i metruke meselesi, mallarına el koyulan Ermenilerin bireysel olarak bu malları geri alıp alamayacakları ile ilgili olarak tartışılır. Son yıllarda, ellerinde tapuları olan bir çok Ermeni'nin dava açmaya ve mallarını geri almaya çalıştıklarını biliyoruz. Bu onların hakkıdır, elbette yapacaklardır. Ama tazminat bundan daha kapsamlı ve geniş bir şeydir. Bir milyon civarında insan imha edilmiştir (1918 resmi Osmanlı rakamlarına göre bu sayı 800 bindir); bu insanların çoğunun bugün takipçisi olacak kimse yoktur. Tazminat, bireysel olarak malını geri almakla sınırlı değildir, kolektif bir sorundur. Bir halkın varlığının ortadan kaldırılması ile ilgilidir. Bu anlamda emval-i metrukelerin ötesinde bir boyuta sahiptir. Gideni geri getiremezsiniz ama en azından bu

gideni ve imha edileni anladığınızı gösteren bir tutum içine girebilirsiniz. Tazminat, bireylerle Türkiye devleti arasında değil, diaspora ve Ermenistan devleti dahil tüm Ermenilerle, devleti ve toplumu ile tüm Türkiye arasındaki bir sorundur. Mesele ancak ve ancak her iki tarafın vicdanında, hakkaniyet temelinde çözülebilir. Bir konuyu çok ama çok sık tekrar etmemiz lazım; 1915 Soykırımını etrafındaki sorun hukuki bir sorun değildir. Ahlaki bir sorundur. Konu etrafındaki hukuk tartışmalarını, lehte ve aleyhteki tüm argümanları bilen biri olarak söylemek isterim ki, sorunun çözümünün cevabı hukuk metinlerinde değil vicdanlarda yatmaktadır.

Bunlar, başka ülke vatandaşı olan Ermenilerle ilgili düzenlemeler. Ya yurtdışında olan ve Osmanlı vatandaşı olan Ermeniler?

Türkiye dışında bulunan ikinci büyük topluluk, herhangi bir ülke vatandaşı olmayan ve 1915 tehcir ve sürgünü sonrası ve özellikle de 1919-1922 arasında Türkiye'nin sınırları dışına düşmüş Hıristiyanlardır. Lozan'da en çok baş ağrıtan soru, bu Hıristiyanların (özellikle Ermenilerin) geri dönmelerine müsaade edilecek midir, sorusudur. Edilecek veya edilmeyecekse bu insanları malları ne olacak? Hemen her oturumda, dipten ve derinden tartışılan mevzuların başında gelir bu konu.

Türkiye, Ermenilerin geri dönmesine nasıl engel oldu?

Başlangıçta müttefik kuvvetler, bu insanların geri dönmesi konusunda çok ısrarcı olurlar ama sonra siyasi nedenlerle bundan vazgeçerler. Bu nedenle Ermeniler sahipsiz kalır. Sonuçta Türkiye Ermenilerin toplu geri dönmelerini engellemeyi başarır ama bireysel geri dönüşleri yasaklaması imkânsızdır. Lozan'da, "Evet, bireysel olarak gelebilirler" diye söz vermek zorunda kalır. Bu nedenle, daha sonra bu insanlar gelmek ve mallarını almak istediklerinde bugün artık komedi sayabileceğimiz rezillikler yaşanır. Hakkı olduğu halde geri dönmek isteyen Ermeniler sınırlarda tutuklanırlar, zorla dışarı atılırlar. Konu örneğin ABD ile Türkiye arasında diplomatik sorunlara yol açar. Parası olan birkaç Ermeni ise rüşvet

verip girmeyi başarır ve bu sefer de konu Türkiye’de skandal olur. Birkaç Ermeni ülkeye girdi diye, bakan ve bürokratların kellesi istenir. Kitapta buna ilişkin ayrıntılı hikâyeler bulacaksınız. Fakat Türkiye’nin, Ermenileri içeriye sokmayarak sorundan kurtulma şansı yoktur. Çünkü yine Lozan antlaşmasının vatandaşlık ile ilgili hükümleri düzenleyen 30 ve 36’nci maddelerine göre sorun açık olarak “tazminat” diyebileceğimiz bir yönde çözülmüştür.

Yani Lozan’da ‘tazminat’ anlamına gelen bir düzenleme mi var?

Evet. Buna göre, eğer Türkiye dışına düşmüş, Osmanlı vatandaşı Ermeniler, geri dönmeyip de, o anda yaşadıkları ülkelerin (Suriye, Lübnan, Irak vb.) vatandaşı olmaya karar verirlerse, geride kalan mallarını veya değerlerini buldukları ülkeye götürme hakkına sahiptirler. Kitabımızda, Lozan’ın bu açık hükümlerine rağmen, Türkiye’nin nasıl bin bir türlü cambazlıklar yaparak, Suriye, Lübnan vb. gibi yerlerdeki Ermenilerin mallarını veya karşılıklarını vermediklerini ve Lozan’a aykırı biçimde bunların üstüne yattığını anlattık.

Bu konudaki Lozan görüşmelerine arşivlerden ulaşmak mümkün mü?

Konuya ilişkin tüm belgeler (örneğin Türkiye’de toplanma kararı alan ve Karma Hakem Mahkemelerine ilişkin belgeler) Dışişleri Bakanlığı arşivindedir ve hâlâ araştırmacılara kapalı. Türkiye Lozan ve sonrası ile ilgili diplomatik belgeleri hâlâ saklı tutuyor. Bu tam bir skandal veya kelimenin gerçek anlamıyla bir rezalettir. Düşünebiliyor musunuz, bizler bugün ülkemizin kurucu antlaşması olan Lozan ve sonrasına ilişkin diplomatik belgeleri okuyamıyoruz. Böyle devlet, böyle tarih görülmüş müdür? Bence Sayın Davutoğlu, Ortadoğu ülkelerine demokrasi dersi vereceğine önce bakanlığının arşivini araştırmacılara açarsa çok iyi yapar.

TAPU KAYITLARI AÇILIRSA KOLEKTİF SIR İFŞA OLUR

Emval-i Metruke kanunları bugün nasıl uygulanıyor? Bu noktada tapu kayıtlarının 'devlet sırrı' olmasının anlamı nedir?

Tüm bu konuştuklarımız tapu kayıtlarının niye saklı olduğunu anlatıyor aslında. Çünkü soykırım Türkiye toplumunun ortak sırrıdır. Tapu kayıtları herkese açık hale gelirse bu kollektif "sır" ortadan kalkacaktır. Toplum olarak, kimlerin malları üzerine nasıl oturduğumuz ortaya çıkacaktır. Bu nedenle tapu kayıtlarını gizli tutmak "ulusal güvenlik meselesi" olarak telakki edilmektedir. Kitabımızda örneklerini verdik, sadece Milli Güvenlik Kurulu değil, koca koca Hukuk profesörleri bile meselenin "ulusal güvenlik" ile ilgili olduğunu ve bu kayıtların saklı tutulması gerektiğini söylüyorlar. Güvenliği, "1915'te binaların tapusu kime aitti" sorusuna bağlı bir toplum ve devletin ne kadar güvenli olabileceğini ise okuyucunun takdirine bırakıyorum. Yalnız eklemek isterim, toplumsal sır meselesi bir tek tapu kayıtları ile sınırlı değildir. Son aylardaki Sarkis Torosyan'ın anıları etrafındaki tartışmalara bakınız. Aynı "sır"ı orada da göreceksiniz. Torosyan tartışmaları, iyi tarihçi oldukları iddiasındaki bazı entelektüellerimizin el birliği ile bu sırrın üstünü örtme çabasından başka bir şey değildir. Konuşanı-konuşmayan ile Ayhan Aktar'ın açtığı ufacık bir kapı, el birliği ile yüzümüze kapatılmaya çalışılıyor. Torosyan'ın anıları Osmanlı Ordusundaki Hristiyan askerler ve bu askerlerin ve onların ailelerinin imhası sorunu ile doğrudan ilgili olmasına rağmen bu konuda tek bir kelime, tek bir tartışma duydunuz mu? Hiç, ne oldu bu Hristiyan askerlere; ne oldu bunların ailelerine sorusunu soranı duydunuz mu? Varsa yoksa Çanakkale; varsa yoksa gemiler; efendim gemi batmış mı batmamış mı, yok tarih 18'mi 19'u muydu; o tepe miydi bu tepe mi? Neresinden tutsanız elinizde kalan tartışmalar. İnsanın utanası geliyor, yüzü kızarıyor yapılan tartışmaya bakınca. Aydınlarının bile böyle olduğu bir ülkede soykırımın bir sır olması, tapu kayıtlarının da ulusal güvenlik nedeniyle saklı tutulması şaşırtıcı değil elbette...

Kaynak: [AGOS](#)

